

razgledal po naši zemlji in dobi in mu je pogled »v časov zmedi« ostal jasen, prost in veder, tako veder, da so mu kritiki radi oporekali v nasprotnem smislu kakor črnogledemu, namrščenemu Cankarju, češ da iztakne povsod preveč šale in veselosti. Vendar ga ni to niti za las premaknilo od lastne smeri, ker je imel podlago za svoje delo — v sebi. Tudi če bi priznali nekatere očitke: da humor ni zmerom pristen, ker klije bolj kakor iz značajev iz zunanjih naključij, da vsi dovtipi niso posrečeni, da včasih prebija hlastanje po duhovitosti, da je karikatura kdaj pretirana in groteska nezmerna — ostane vendar dejstvo, da je pretežna večina oseb, dogodkov in zadev posneta po resničnosti in se Feigel resno trudi, kako bi neverjetni resnici vtisnil pečat verjetnosti. Če včasih primeša zrnce fantastike, uporablja današnje znanstvene pridobitve in logično razvija miselne, tehnične in znanstvene zanke in uganke do njihovih nujnih, skrajnih posledic. Ko razpreda utopijo, poudarja, da so prejšnje dobe ustvarjale utopije, ki jih je naš čas do kraja uresničil — zakaj bi torej poznejše dobe njegovih ne mogle uresničiti? Če kdo za tako sklepanje ni zrel, krivda prav gotovo ni Feiglova. A četudi odlučimo vso fantastiko, ostane še zmerom zadosti prijetne duševne zabave.

Feiglovih petnajst knjig je pisanih v lepem in čistem jeziku. Znanstvena razglabljanja imajo s širjenjem poljudnoznanstvenih pojmov med širokimi plastmi tudi vzgojen in izobraževalen pomen. Včasih naletimo na dobre nove izraze. Pozna se, da pisatelj oblikovno uživa in mu borba za točen, jasen izraz sladi napore jezikovnega ustvarjanja. S tem uživanjem si je treba razlagati prenekatere besedno igro, ki ustvarja zvočno in miselno zvezo, kjer bi je človek brez Feiglove pomoči ne pričakoval. Če je bilo dovoljeno Shakespearu to besedno igrakanje, zakaj bi Feiglu ne smelo biti?

Življenje ni zmerom resno in tragično. Če se je Feigel oklenil bolj njegove smešne plati, mu tega nihče ne more kratiti. Glavno je vprašanje, ali ima dovolj moči, da te vrednote obrne v sonce in odpahne mnogim pot do njih. Njegove knjige so o tej moči zadostne priče. Na ozemlju, kjer pisatelj živi, ima taka moč še prav posebno ceno.

Andrej Budal

ANTON INGOLIČ: SOSESKA. Slovenska matica. 1939. Naša novejša kmečka proza bi prav za prav bila vredna podrobnejše kritične študije, ki naj bi med drugim poskušala ugotoviti, koliko so naši mlajši pripovedniki zasidrani v tradiciji naše starejše kmečke proze in koliko so preko te tradicije razširili in poglobili idejne in estetske poglede v skladu s sodobno stvarnostjo. Kajti nedvomno je, da ima med vsemi našimi literarnimi panogami kmečka povest še največ tradicije, ki razvoju kakor vsaka tradicija na eni strani škoduje, na drugi pa pozitivno usmerja njegovo pot, saj ga brani pred nepotrebnimi in neplodnimi ekscesi. Kmečko življenje je že po svoji naravi in zakonitosti tako močno zraslo z realnostjo, tako zakopano v zemljo, tako daleč od vsake abstraktnosti, da se je moral dosledno ponesrečiti vsak poskus, ki je hotel temu življenju nadeti kakšno izkonstruirano literarno formo. Zato so se tudi vsi larpurlartistični »izmi« zadnjih desetletij najrajši ognili kmečkim snovem, saj so menda slutili, da bi tako srečanje le prehudo razkrilo njihovo nemoč pred resničnim življenjem. Pravo kmečko povest je ustvaril šele realizem preteklega stoletja in tako ni čudno, če se vsa kmečka beletrija giblje odtelej v mejah realizma. Literarne šole, ki so iskale v iracionalnem in abstraktnem prostor svojega izživljanja, ki jih je zaposljeval predvsem razkroj dekadentne osebnosti in analiza bolne podzavesti, so bile daleč od kmečke realnosti. In tako je povsem logično in razumljivo, da je prerod naše

kmečke proze tesno povezan z nastopom našega novega, ali bolje, prenovljenega realizma. Pred leti je bila ravno kmečka novelistika, ki je napovedala konec ekspresionizmu in drugim idealističnim strujam pri nas.

Ne bom se spuščal v teoretična razpravljanja o tem, kaj loči novi realizem, ki vstaja zadnja leta po Evropi kot najmočnejša metoda literarnega ustvarjanja, od realizma preteklega stoletja, omenim naj samo, da predstavlja novi realizem organsko rast iz starejšega in njegovo korekturo obenem (odpor proti psihologizmu bourgetovskega, proustovskega romana, zolajevskemu naturalizmu), poskus ustvariti sociološki realizem balzacovske vrste, brez Balzacovega političnega legitimizma, poskus ustvariti roman v skladu s progresivnim pojmovanjem družbe in zgodovine. Ideal tega realizma je organska združitev balzacovske epske širine s progresivnim pogledom na družbo in zgodovino. Da tak programatičen realizem pri nas že obstoja, si ne bi upal trditi, kajti nova realistična literatura v zadnjem desetletju je zrasla bolj spontano kot programatično iz odpora proti ekspresionizmu. Toda na vsak način vsebuje ta nova literatura toliko elementov programatičnega novega realizma, da jo lahko označimo za novorealistično. Nastala je brez programa, spontano iz potreb sodobne stvarnosti, toda ali ne uči zgodovina, da so tako nastajala vsa pomembna nova književna gibanja, ki so jim po navadi pisali programe šele tedaj, ko so bila že živo dejstvo. Nobeno pomembno literarno gibanje ni zraslo v laboratorijih kritikov, temveč se je formiralo po življenjskih zakonitostih, v laboratorijih časa in življenja.

Dejal sem že, da igra kmečka proza pri razvoju tega našega novega realizma zelo pomembno vlogo. Zanimivo je, da je ta proza med drugim odkrila v literaturi doslej neznane ali zelo malo znane predele slovenske zemlje. Prekmurje in Štajerska, posebno vzhodna, zavzemajo v tej novi prozi podobno mesto, kot ga je zavzemala v času Levstika in Jurčiča Dolenjska, ki sta se ji s Finžgarjem, Pregljem in Bevkom pridružili Gorenjska in Primorska. Tako sta sedaj doživeli tudi zgoraj omenjeni slovenski provinci svoje literarno oživljenje. Gotovo gre del privlačnosti in »novosti« v delih Miška Kranjca, Ferda Godine, Ingoliča tudi na račun novega miljeja, novih pokrajin, ki segajo od pohorskih pobočij, Slovenskih goric tja v Ptujsko polje in Prekmurje, ta del Panonije, ki smo si jo Slovenci kdo ve kako še hranili. To je svet, ki je dal naši literaturi na vsak način nekaj novega, pa naj si bo v etnološkem, krajinskem ali sociološkem pogledu. Nova krajina, posebno prekmurska, je prinesla v beletrijo novo krajinsko nastrojenje — prve novele Miška Kranjca s svojimi akacijami, jagnjedi, prostranimi razdaljami in v ravnine razpotegnjenimi vasm, so na nas alpske Slovence delovale skoro eksotično; s podobnimi občutki bi morda kak Tirolec ali Švicar prebiral madžarske ali ukrajinske noveliste — socialna problematika, ki je nastala iz agrarnega osvobojenja izpod madžarskega fevdalca, je dala tej Kranjčevi prozi novo sociološko in idejno bazo. Prav tako se je panonski tip kmeta precej razlikoval po svoji notranji strukturi od kmeta, ki smo ga poznali iz naše dotedanje povesti. Življenjsko občutje Kranjčevih kmetov je bilo vendarle precej drugačno, kljub vsej podobnosti, od občutja Jurčičevih ali Finžgarjevih dolenjskih in gorenjskih kmetov. — Svet, ki ga je v svoje novele in povesti zajel Ingolič, je precej bližji slovenskemu osrednjemu okolju, saj je bil mnogo bolj povezan z ostalim slovenskim ozemljem kot Prekmurje, vendar je pomembno, da doslej skoro še ni bil literarno eksploatiran in da so ga Ingolič in drugi mladi pripovedniki prav za prav na novo odkrili slovenski literaturi.

Če se je Ingolič v svojih Lukarjih mudil med kmeti in trško »buržoazijo« na ptujskem polju, se je s svojo Sosesko umaknil pod pohorska pobočja, v nekako

zatišje, kamor civilizacijski proces še ni posegel tako odločilno. Kmečki individualizem, pohlep po zemlji, ki je slep, kakor je slepa sleherna strast, tragični spori med zahtevnostjo zemlje in zahtevnostjo srca, ta večni motiv kmečke literature — skoro je ni slovenske kmečke povesti, ki ga ne bi na svoj način obravnavala — osebni razkroj človeške osebnosti, ki ga zanašajo na vas pomanjkanje, vojna, alkoholizem, pa spet pradačna idilika običajev, povezanih z monotonim ritmom dela, tiha poezija razoranih njiv, gmajn in gozdov — vse to napolnjuje ta Ingoličev roman. Njegovo pravo vsebino pa tvori spor okoli soseske, skupnih gozdov, ki so jih prebivalci Raven dobili pred davnimi leti od nekega samostana v kolektivno posest in uporabo. Osebna drama starega Korena, ki nazadnje propade v borbi z onimi, ki si hočejo v svojem naivnem pohlepu po zemlji razdeliti gozdove in gmajno, ta osebna tragedija starca, ki se globoko zaveda pomembnosti skupne posesti, ki mu je gmajna in soseska prav tako globoko prirasla k srcu kot njegov lastni grunt, pa izgubi nazadnje eno kot drugo, se vendarle nekako izravna in ublaži: stari Koren se poravna s svojo hčerjo, ki jo je bil pognal od hiše, in najde pri njej svoj novi dom, obenem pa uresniči svojo dolgoletno zamisel z ustanovitvijo bajtarske soseske in gmajne. Bajtarji, ki so jih večji posestniki odrinili od soseske in gmajne, nazadnje vendarle dosežejo svoje pravice. Prehod ponosnega kmeta Korena med bajtarje, ki jih je vse življenje ošabno gledal od zgoraj navzdol, se bo morda marsikomu zdel umeten, izkonstruiran samo zaradi tendence in ideje. Vendar je opisan tako verjetno in je tako utemeljen, da nazadnje prepričuje. Razen Korena je ustvaril Ingolič še vrsto drugih prav zanimivih oseb, kakor sta njegova sinova, sosed Pišorn, invalid Smeh, razni kmetje okoli soseske, prav posebno pa njegova hči Veronika: to mlado, zdravo dekle, od jutra do večera zakopano v polje in gospodinjstvo, nima niti časa, da bi premislilo do kraja pomembne odločitve svojega življenja in se šele v zadnjem trenutku zave nepravilnosti svojega ravnanja. Če se ne motim, je neka kritika hudo »raztrgala« psihologijo Ingoličevih oseb. Vendar, kaj je neverjetnega in nepsihološkega na primer v ravnanju Veronike, tega v delo in zemljo zaverovanega dekleta, ki najprej žrtvuje svojo ljubezen gruntu in nazadnje vendarle ne more kljubovati zahtevam svojega srca. Kaj je neutemeljenega v zgodbi nesrečnega, v vojni na pol oslepelega invalida Tomaža, Korenovega starejšega sina, ki se v svoji zagrenjenosti vse globlje pogreza v alkoholizem in nezdravo razmerje z bratovo ženo, in kaj je nazadnje bolj človeško kot ta nečimerna žena Liza, ki je priskakljala vsa sladka, nakičkana in zalita na Korenov grunt, potem pa vpregla koleselj in se kar ni hotela več vrniti s proščenj, žegnanj in veselic, zapodila svojega malo slaboumnega moža iz postelje med krave v hlev, pijana legla k njegovemu bratu Tomažu in s svojim jezikom odgnala starga gospodarja?

Ingolič ima zdrav, neizumetničen pogled na življenje in namesto, da bi stikal za podzavestnimi globinami človeške psihe, se zadovoljuje s čim jasnejšim opisovanjem in upodabljanjem vsakdanjega človeškega dejanja in nehanja. In v tem se je pokazal kot dober psiholog in soliden pripovednik. Morda je med vsem mladimi prozaiki še najbolj zasidran v tradiciji naše pripovedne proze, vendar jo je oplodil z novimi, širšimi, sodobnejšimi vidiki, z globljim razumevanjem družbenega dogajanja, z globljim sociološkim in psihološkim realizmom. Če bi ga primerjal z Miškom Kranjcem, bi dejal, da je manj subtilen, a bolj plastičen in dinamičen. V njegovih osebah je več aktivizma in jim je tuj nekoliko vzhodnjaški, sanjavi pasivizem Kranjčevih Prekmurcev. Njegovi ljudje so izrazitejši, a manj notranje niansirani, bolj se izživljajo v dejanjih in manj v lagodnem meditiranju. Ingolič ne pozna umetnosti, ki je dobro znana Kranjcu, potapljati

se v skrita, samotna zatišja človeške duše in analizirati rast in razkroj intimnih duševnih stanj in nastrojenj. Ingoličev dramatism, združen s Kranjčevim subtilnostjo, bi mogel roditi velikega pisatelja.

Vladimir Pavšič

ALBERT MATHIEZ: »FRANCOSKA REVOLUCIJA« (Prevedel Dušan Kermavner. Naša založba.). V letu pred 150letnico francoske revolucije smo tudi Slovenci dobili v prevodu najboljšo francosko delo o revoluciji, delo Alberta Mathieza v dveh knjigah »Francoska Revolucija«.

Mathiezovo delo odlikuje predvsem silna dokumentiranost njegovih ugotovitev, ki ne slone le na obče znanih in že neštokrat uporabljenih virih, marveč je sam našel in obdelal celo vrsto novih, do tedaj neznanih ali zanemarnjenih virov in na njihovi podlagi osvetlil v revoluciji marsikaj s povsem nove strani. Tako je vrgel s piedestala Revolucije koruptnega Dantona, ki je bil za večino do Mathieza centralna osebnost Revolucije, in postavil nanj povsem upravičeno Robespierrea, najbolj čistega in doslednega revolucionarja Velike revolucije, v katerem pa so do Mathieza videli večinoma le njenega najhujšega krvoloka. Toliko o pomenu Mathiezovega dela za nove poglede na francosko revolucijo.

Mathiezova »Francoska Revolucija« pa še tudi v drugem pogledu prednjači pred njenimi predhodnicami. V nobeni obdelavi tega za Francijo in ves ostali svet toli važnega razdobja nista bila do Mathieza zadostno obdelana gospodarsko in socialno ozadje in osnova revolucije. Mathiez pa podrobno obravnava gospodarsko krizo v l. 1788.—1789., gospodarske krče Francije v l. 1789.—1792., ko je vladalo bogato meščanstvo, si polnilo s špekulacijami in nakupovanjem plemstvu in cerkvi odvzetih posestev žepe, pustilo pa v bedi in lakoti glavnega in resničnega borca za novi red, francosko delovno ljudstvo. Šele Robespierre, Saint Just in Couthon so izvedli ukrepe, ki so tudi le-temu prinesli ugodnosti — maksimiranje cen, delitev zaplenjenih posestev tudi med neposedujoče, — zaradi česar pa je reakcija bogatih meščanov in skritih rojalistov tudi storila vse, da navedeno trojico vrže z oblasti, v čemer je tudi uspela. Posamezna razdobja, v katerih se vrste posamezne socialne plasti oz. njihovi predstavniki na oblasti, borbe, ki te prehode povzročajo, njihove gospodarske in socialne korenine in vzroke teh borb, je Mathiez tako jasno nakazal, da je razredni značaj francoske revolucije povsem očiten in da bo po Mathiezovem delu smešen videti tudi pri nas, kdor bi še trdil, da sta si razredni boj izmislila Marx in Engels in ga zanesla med ljudi in s tem napravila med njimi zdražbo, katere zle posledice danes prenašamo.

Kar Mathiezovo delo najbolj bralcu prikupi, je toplina, s katero je pisano. To ni suha sociološka analiza dogodkov pred 150 leti, marveč zgodba živih tedanjih ljudi, katerih najvidnejše osebnosti prikaže otipljivo žive, z vsemi vrlinami in slabostmi in njihovimi borbami. Ne omeji se le na najvidnejše, temveč iz korespondence med navadnimi tedanjimi državljani in smrtniki ponazori Mathiez takratno vzdušje med ljudmi, njihov zanos in polet njihove misli, čustev in hotenj. V tem je Mathiezova knjiga najprivlačnejša. Uspelo mu je prikazati brez pompoznosti in poveljevanja veličino francoske revolucije, ki je obstajala v sprostitvi človeka, vseh njegovih najboljših sil — nekateri se trudijo revolucijo prikazati le kot sprostitvev najslabših sil v človeku — umstvenih in čustvenih, ko se je posameznik na mah dvignil iz ozke, omejene sredine, ki ga je oklepala in dušila in zazrl obzorja, ki so presegala meje Francije in zasegla ves svet — prikazati torej srečo teh ljudi ob zavesti, da žive v teh za nadaljnjo pot človeštva tako pomembnih dneh in letih, da morejo pripomoči po vseh močeh k pravilnosti te poti; razvoj vseh njihovih sil in vzpon naporov ob tej zavesti. Skratka, predstavi